

En utveckling...

Bonderörelsen och Bygdegården under 30 år

Den organiserade bonderörelsen i Västerhaninge startade i mitten på 1910-talet, i ett protokoll från den 18 juli 1915 konstituerar sig "Västerhaninge Jordbrukarförening".

Mötet hölls hos lantbrukaren och Kyrkvärden Robert Hallberg i Ribby.

Ett förberedande möte hade hållits veckan innan på Berga där utöver Hallberg bl.a. följande personer träffats för att lägga riktlinjer för verksamheten:

Förvaltare David Weijber, Berga, lantbr. Arvid Nilsson, Fors
lantbr. Erik Hallberg, Nedersta, lantbr. Karl Pettersson, Stav
lantbr. Olof Nilsson, Näringberg,

Man diskuterade "vad som kunde göras i Västerhaninge för ett framgångsrikt främjande av lantmännens angelägenheter.... ehuru dessa icke blivit nog beaktade och icke främjade i den grad som önskvärt vore"

I de stadgar som antogs på mötet i Ribby framgår att utöver lantbrukare boende i Västerhaninge, även "personer med samma intressen" kunde bli medlemmar.

Vid mötet på Ribby deltog drygt 30 personer, utöver initiativtagarna kunde man notera starka namn som JA Pettersson, fd lantbrukare i Ribby, nu på Hammarbo och Claes Lindström på Skarplöt. Föreningens första ordförande blir förvaltaren David Weijber på Berga.

Föreningen arbetar med ombud i både den kommunala och kyrkliga verksamheten och med sin starka position i samhället påverkar man Västerhaninges utveckling. I kommunalfullmäktigevalen går man fram under devisen "Västerhaninges Vål". Man har representanter i de nybildade El- och Vattendistributionsföreningarna

Man agerar naturligtvis också regionalt och nationellt inom Jordbruksrörelsen, man inbjuder föredragshållare som informerar om dåtida viktiga frågor inom lantbruket, bl.a. om vikten av att använda den då nya konstgödslingen på ett riktigt sätt.

Man anordnar basarer, jul- och sommarfester och andra sammankomster där allmänheten är välkommen, man utser "Husagitorer" som får geografiska områden att verka i och medlemsantalet ökar.

År 1917 ombildas Jordbrukarföreningen till "Jordbrukarnas Riksförbunds afdelning i Västerhaninge".

Det mötet verkar ha varit lite stökigt, efter det föredrag som Riksförbundets utsände ombud höll, vidtog en diskussion och i prokollat står följande:

"Efter en stunds debatt varunder en närvarande motståndare till förbundet flera gånger gjorde försök till inkorrekt uppförande mot ordföranden och föredragshållaren varvid ordförandens klubba tvenne gånger föll, beslöt de närvarande på godt som enhälligt att bilda Jordbrukarnas Riksförbund i Västerhaninge."

Beklagligt att det inte antecknades vem opportunisten var"

Erik Lindström, Skarplöt

Anledningen till det hela var troligen att det vid tidpunkten fanns två olika bondepartier, utöver Jordbrukarnas Riksförbund som bildats 1915 också det två år tidigare bildade Bondeförbundet. Partierna slogs ihop 1921 under det senare namnet. David Weijber sitter kvar som ordförande fram till 1919 då han begär entledigande och ersätts av arrendatorn Algot Pettersson i Näringsberg, Weijber kvarstår dock i

styrelsen. När de två konkurrerande partierna går samman 1921 är det dags för namnbyte igen, i protokollet den 8 augusti beslutas att föreningen skall ingå i det bildade Bondeförbundet under namnet "Västerhaninge Sockenförening av Bondeförbundet".

Samtidigt utses lantbrukaren Erik Lindström i Skarplöt till ordförande, en post som han innehade långt in på 1950-talet.

År 1924 föreslås att det skall bildas ett ungdomsförbund men "frågan skulle få ligga till sig" och förbundet bildas först under 1929.

År 1927 börjar man fundera på att bygga ett "Böndernas Hus" och tillsätter en kommitté för ändamålet. Året därpå inleder man förhandling med AB Hem På Landet om inköp av Ribbytomterna 53 och 54, mitt emot Ryborg efter vägen mot Nynäshamn och köpet fullföljs efter "ett pressande av priset", dessutom ett markområde kallat Blekan som ägs av bl.a. samfälliga Ribbybönder och som överläts utan kostnad.

I ett protokoll från januari 1929 bildas "Västerhaninge Bondeförbunds Byggnadsförening" med samma styrelse som moderföreningen och en grundplåt på 1500 kronor avsätts.

Samtidigt uppdras till byggmästare Bengtsson i Gustafsberg att "inkomma med ritning och anbud på byggnationen" samt att genom "insamling och upptagande av lån" ordna finansieringen.

På förslag från John Hallberg i Nedersta skall byggnaden kallas Västerhaninge Bygdegård.

Vid höstmötet görs en ekonomisk genomgång som visar att man genom bl.a. upplåning från medlemmar på reverser om 1 000 kronor fått in 11 000 kronor och med gåvor och andra medel har 14 625 kronor till förfogande men att ytterligare 5 000 skulle behövas och skulle upplånas i bank.

Man har troligen påbörjat byggnationen tidigt under 1929 för redan söndagen den 17 november är det dags för invigning med stor fest och gott om dåtida lokala honoratiores.

Invigningstalare var riksdagsmannen Laurin som höll *"ett längre delvis politiskt föredrag"*, byggmästare Bengtssons tal handlade om *"att Västerhaningeborna nu fått ett gemensamt hem där traktens befolkning får komma tillsammans och i orosfyllda tider dryfta sina angelägenheter"*

Även kyrkoherde Froste, numera utflyttade direktören Weijber och Oscar Blomqvist från broderföreningen i Österhaninge talade och formalia avslutades med att David Froste sjöng *" med vanlig bravur Sverige av Stenhammar"*

Därefter *"visades filmteater av hr Höglund"* och under kvällen blev det dans. Invigningen besöktes av ca 250 personer och bedömdes som *"särdeles vällyckad"*

Det visar sig att även dåtidens byggnationer gav upphov till svåra tvister mellan beställare och utförare, det tar nästan tre år innan slutavstämningen med byggmästare Bengtsson kan göras p.g.a. *"poster på sluträkningen som inte överenskommit"*

Vid årsmöte 1930 utsågs lantbrukarna John Hallberg från Nedersta till kassör och Albert Persson i Ribby till sekreterare, dessa blev tillsammans med den redan mångåriga ordföranden Erik Lindström en styrande trojka under flera decennier. Under 1930-talet utvecklas föreningens verksamhet i takt med tiden och Bygdegården blir det naturliga navet.

Man har med de kringliggande Jordbruksföreningarna och centrala enheter anställt en ombudsman, John Egnell, f 1908 i Locketorp, som från 1930 bor i Bygdegårdens lägenhet med sin hustru Elsa Maria. Som vaktmästare fungerar den gamle kyrkvaktaren JF Hägerstrand men då han inte kan få disponera bostaden i Bygdegården säger han upp sig och ombudsmannen Egnell med hustru får överta uppdraget t.v.

År 1932 ersätts han av Gunnar Engqvist som ombudsman och denne övertar också vaktmästaruppdraget men året därpå anställs Edvin Jansson som vaktmästare. När han sedan slutar kommer 1935 sömmerskan Hilda Andersson, senare gift Weinmark, *"dock skulle hon slippa att sköta ordningsvaktstjänsten"*, i stället kontrakterades Olof Weinmark och Bertil Kumlien som extra ordningsvakter.

I kontraktet med Hilda står att hon *"tillåts använda elektrisk symaskin och strykjärn"*. Detta beslut ångrar man senare, det visar sig att *"elförbrukningen vida överstiger tidigare års siffror"* men man vidtar inga åtgärder.

Sömmerskan Hilda ledsnar på sitt uppdrag efter tre år och ny vaktmästare från september 1938 blir Valle Larsson, f.d. arrendator på Ormsta. Med denne får man ett annat problem, han *"uppmans sluta med tilltaget att debitera hyrestagaren extra kostnad för städning efter fester"*

Bygdegården hyrs ut till andra föreningar, Folkhögskolan använder den till gymnastiksal, idrottsföreningen och Hushållningssällskapet till olika sorters samkväm. Även Österhaninge Jordbrukarförening har sina möten här. Även privata arrangörer tilläts nyttja lokalen för bl.a. dans och teater. Naturligvis får även ungdomsföreningen och kvinnoklubben använda Bygdegården, då utan kostnad.

Men när Västerhaninge Kommunistiska Förening vill hyra in sig blir det avslag!

I början på 30-talet inköper man en egen *"biografapparat"* och visar spelfilm för allmänheten. Föreställningarna sköts av *"herr Höglund"* men 1933 kommer också *"herr Vernblom"* som låter montera en ljudanläggning på apparaten.

Sammanträdet i december 1933 avslutas med att styrelsen avnjuter filmen Fyrtornet och Släpvagnen!

Redan 1934 *"tas ett större hål upp i kortväggen och en större apparat anskaffas"*.

Dessutom skaffar man ett begagnat piano från *"hr Eriksson på Nedersta"* för 600 kronor. Dessa investeringar gör att man skjuter en beslutad utbyggnad av köksavdelningen på framtiden.

År 1935 måste pianot repareras, *"någon har hållt kaffe i pianot"*!

Ibland gör man offensiva framstötter mot hur kommunen sköter sitt fögderi. Under 1934 kommer det till styrelsens kännedom att *"margarin används på Ålderdomshemmet"* vilket renderar i en skrivelse till kommunalnämnden om att *"endast natursmör skall användas"*

En tydligen mycket viktig fråga som t.o.m. påkallar ett extra möte hösten 1935 gäller valet av ombud till distriktets Vägstämma för de kommande fem åren. Det ansågs nödvändigt med någon form av samarbete med andra partier för att säkerställa ett lokalt mandat för Västerhaninge i Styrelsen. Den viktiga i denna fråga är att arbeta för att *"indraga vägar under det allmänna"*.

Sedan århundraden tillbaka låg det på de lokala bönderna att underhålla de allmänna vägarna på utpekade geografiska områden men också att bygga nya vägar och broar. Denna pålaga sågs som ett gissel, många vägar missköttes vilket gav upphov till bråk mellan de olika områdena, bl.a. klagade både Öster- och Västerhaningebönderna ständigt på *"den vanskötta vägen vid Beateberg"*

På 1930-talet finns dock en Vägstyrelse, utsedd av Vägstämman; som ombesörjer dessa arbeten men på bekostnad av de markägande bönderna och i viss mån även befolkningen genom vägs katt.

Erik Lindström har hösten 1935 förhandlat med de borgerliga i ärendet men *"han ville ej tro att de borgerliga kunde av ren halsstarrighet försöka gå fram ensamma"*.

Torsten Lignell *"tror dock att Högerens speciella inriktning till vägfrågorna måste, på grund av den progressiva beskattningen, vara att försöka göra det svårt att indraga vägar under det allmänna, varför på denna punkt ej någon naturlig anledning finnes till samarbete med Bondeförbundet"*

Mötet beslutar att *"om de borgerliga aj gå med på samarbete i frågan, ta upp förhandlingar med socialdemokraterna"*

Ett samarbete mellan dessa båda partier pågår vid denna tid i på nationell nivå i en koalitionsregering.

Tyvärr framgår det inte av tillgängligt material hur denna fråga löstes men man lyckades inte med uppsåtet att få staten att helt och hållet ta över vägarna under denna mandatperiod, detta sker först 1944.

Ofta inbjöds gäster från bonderörelsen att hålla föredrag om aktuella frågor, i mars 1933 talade riksdagsmannen Axel Pehrsson-Bramstorp inför en fullsatt Bygdegård om *"mjölkfrågan"*, en dåtida tvistefråga om grossisthanteringen av mjölken mellan det privatägda NEN-mejeriet som användes av Västerhaningebönderna och det producentkooperativt ägda Mjölkcentralen. Frågan blir långdragen och man anar en viss splittring, styrelse rekommenderar först 1938 medlemmarna att gå över till Mjölkcentralen.

Bramstorp var en framträdande politiker i Bondeförbundet, blivande partiledare, jordbruksminister och även statsminister i *"semesterregeringen"* 1936.

År 1939 inköper man en mot Bygdegården gränsande tomt av företaget Billiga Tomter för 2 800 kronor och tar ett lån på 1 000 kronor för att klara finansieringen. Kvadratmeterpriset är 1 krona.

I juli 1939 löper de ursprungliga lånereverserna på 1 000 kronor ut och vid styrelsemötet i juli beslutas att samtliga dessa skall förlängas mot en

ränta på 4 %. Mot detta reserverade sig Ribbybonden Lars Erik Andersson, allmänt kallad "Bonn-Anders", som sade upp sin revers för utbetalning. Dödsboet efter en av grundarna, Robert Hallberg, har några år tidigare efterskänt sin fordran och styrelsen tackar för "*visad offervilja*".

Ny ombudsman blir 1940 Gustav Nilsson.

Vid mötet inför den traditionella julfesten 1940 beslutas att "*den sedvanliga julglöggen skulle i anledning av kristiden inhiberas*" Europa är ju vid denna tidpunkt svårt härjat av andra världskriget och bönderna vill visa sitt ansvar med detta symboliska beslut.

Vid årsmötet 1941 höjdes årsavgiften till 4 kronor för manlig medlem och 3 kronor för kvinnor.

Inför sommarens basar drabbas man av avslag på att hyra Ribby Hage som nu ägs av bröderna Åkerberg och Einar Hultman som också äger Håga Dansbana och tydligen vill ha ensamrätt på sommarfesterna.

Detta avslag föranleder ett styrelsebesök i "*Perssons lada för att se om festen kan anordnas där*" men man ställer in arrangemanget.

I stället beslutar man att bygga en egen festplats och till våren 1942 står en provisorisk dansbana, Ringhagen, på Fors ägor klar.

Vaktmästaren Valle Larsson slutar i september 1941 och ersätts av "Herr Börjesson" som blir kvar till 1943, då kommer Mattias Lindewall, Blåkulla, men bara under ett år.

Mellan 1944-45 bor här Bengt Lindström, son till Erik Lindström på Skarplöt och tjänstgör som vaktmästare, han flyttar då till Kolartorp i Handen.